

1. Oltarna pala sv. Valentina, 18. st., ulje na platnu, 1360 x 910 mm, MGKc GKc 1782;
Oltarna pala prije konzervatorsko-restauratorskih intervencija

2. Oltarna pala sv. Valentina, 18. st., ulje na platnu, 1360 x 910 mm, MGKc GKc 1782; Nakon retuša

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKA ISTRAŽIVANJA I RADOVI NA OBNOVI DIJELA ARTEFAKATA ZBIRKE SAKRALNE UMJETNOSTI MUZEJA GRADA KOPRIVNICE U 2005. GODINI

*P*roces evidentiranja i dokumentiranja stanja očuvanosti značajnog korpusa slikarskih i kiparskih ostvarenja zbirke sakralne umjetnosti u Muzeju grada Koprivnice odvija se već desetak godina sinergijom kustosa, restauratora i konzervatora, a uz pomoć i podršku Uprave za zaštitu kulturne baštine te potporu Ministarstva kulture i Grada Koprivnice pa je ponešto od evidentirane i dokumentirane građe već i konzervirano i restaurirano. Pregledom fundusa Muzeja potvrđeno je postojanje bogate i raznolike slikarske i kiparske ostavštine s djelima dijelom nepoznatih, ali i poznatih i kvalitetnih baroknih, kasnobaroknih i rokoko majstora od 17. do početka 19. st. iz podalpskih radionica, ali i lokalnih provincijskih i ruralnih radionica iz okolice Koprivnice i podravskoga kraja. Ne mora nas iznenaditi ni pokoji segment s osobitim kasno manirističkim udjelom. Uglavnom se radi o radovima gostujućih umjetnika i narudžbama kod poznatih majstora za oltarne cjeline lokalnih barokiziranih crkvenih ansambala. Sakupljeni fundus je likovnom kvalitetom neujednačen i stilski vrlo heterogen, ali vrijedan i značajan za taj dio korpusa hrvatske likovne baštine. Taj je dio fundusa podjednako važan za razvoj baroknog stilskog izričaja kao i za praćenje mnogostrukih putova njegove recepcije u slikarstvu ove regije. On je naročito značajan za kulturnu povijest koprivničkog kraja. Već letimičnim pregledom fundusa ustanovljeno je izrazito loše stanje očuvanosti artefakata: što zbog uvjeta u kojima su umjetnine boravile prije deponiranja, a što zbog neadekvatnih uvjeta koji vladaju u samom depou. Neki su artefakti izmijenjeni preslikama, neautorskim dodacima i nestručnim popravcima pa i posvemašnjim preuređenjima. Često su vrlo prljavi i potamnjeni do nečitkosti, a slike su prekrrojene, promijenjenih formata te preuređenih ukrasnih okvira. Stoga su problemi valorizacije i povijesne interpretacije ponekad potpuno nepremostivi. Uz, ipak, rijetke radikalne i diletantske zahvate u prošlom i pretprošlom stoljeću, vrlo su česte intaktne umjetnine koje su, unatoč tome, vrlo oštećene zbog neadekvatnih uvjeta u kojima su boravile dugi niz godina.

Prvi je dio vrlo uspješne suradnje kustosa ovog Muzeja s restauratorima u spašavanju umjetnina iz ove sakralne zbirke ostvaren u stalnim konzultacijama i dogovorima oko prioriteta spašavanja, interventnih mjera u depou Muzeja, o organizaciji novog i adekvatnog depoa, o profilaktičkim mjerama u depou i galeriji itd.

Drugi dio uloženi napore ne bi li se spasila i očuvala vrijedna baština, čine urgentni istražni konzervatorsko-restauratorski radovi te konzervatorsko-restauratorski radovi obnove pojedinačnih artefakata iz zbirke.

Usljedili su postupci koji sprečavaju daljnje propadanje materijala najugroženijeg dijela zbirke. Zbirka je zapravo sastavljena od dijelova zapuštenog i izmještenog crkvenog inventara koji je danas izvan funkcije, a sastoji se uglavnom od oltarnih pala i slika, asistentskih polikromiranih i pozlaćenih skulptura te dijelova oltara. Ta je građa uglavnom oštećena oscilacijama relativne vlage u prostoru i temperature od koje su otpali slojevi polikromije i pozlate, crvotočinom koja je olabavila i oslabila dijelove drvene strukture, neadekvatnim manipuliranjem umjetninama što je izazvalo različita mehanička oštećenja i sl..

Izdvojio bih neke umjetnine koje su već bile podvrgnute konzervatorsko-restauratorskom procesu obnove kao što su slika Sv. Florijana iz 18. st., slika Sv. Barbare iz 18. st., skulptura sv. Barbare iz 18. st., skulptura Sv. Katarine i još neke. Ovdje ćemo se ipak osvrnuti na jedan segment obnove, odnosno na konzervatorsko - restauratorska istraživanja i radove iz 2005. godine izvedene u restauratorskom atelieru Ivezić u Varaždinu na sljedećim umjetninama:

1. Oltarna pala Sv. Valentina, 18.st., ulje na platnu, 1360 x 910 mm, MGKc GKc 1782
2. Oltarna pala Sv. Lucije, 18. st., ulje na platnu, 1270 x 890 mm, MGKc GKc 1781
3. Oltarna pala Sv. Lovre, 18. st., ulje na platnu, 1450 x 850 mm, MGKc GKc 1779
4. Poklonstvo kraljeva, 17. st., tempera na drvu, 890 x 880 mm, MGKc D II. Str 74
5. Skulptura nepoznatog sveca, 18. st., polikromirano i pozlačeno drvo, 1300 x 500 mm, MGKc GKc 5247
6. Skulptura nepoznatog sveca, 18. st., polikromirano i pozlačeno drvo, 1270 x 470 mm, MGKc GKc 5248
7. Skulptura nepoznatog sveca, 18. st., polikromirano i pozlačeno drvo, 1300 x 450 mm, MGKc 5250

1. Konzervatorsko - restauratorska istraživanja i radovi na oltarnoj pali **Sv. Valentina**, 18.st., ulje na platnu, 1360 x 910 mm, MGKc GKc **1782**

Ikonografija

Sv. Valentin je povijesna osoba o kojoj se ne zna mnogo. Prema legendi bio je mučenik iz vremena Klaudija II. (III st.). Ozdravljao je padavičavu djecu i vratio je vid jednoj slijepoj djevojčici. Kult mu je raširen po sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Slikali su ga kao svećenika ili biskupa te kako ozdravlja padavičara. Prvi je proljetni svetac koji se štuje 14. veljače.

Opis

Sv. je Valentin prikazan s pastoralom u lijevoj ruci kako ozdravlja padavičara. Obučen je u biskupsko ruho s crvenim, bogato urešenim plaštem i s mitrom na glavi. Scena ozdravljenja se odigrala u planinskom pejzažu između tri krilate glavice kerubina u smeđim i teškim oblacima. Ruka dječaka padavičara i vrh puža pastora su odrezani, iako je ovaj prikazan kao bogato razlistala barokna forma, te je za pretpostaviti da je slika izvorno bila nešto veća od ovog platna iz ranog 18. st. na podokviru iz 20. st. Moguće je da je bila preinačavana za potrebe manjeg retabla te je stoga možda bila i preseljavana iz jedne kapele u neku drugu.

Opservacija

Slika je napravljena na grubom konopljinom platnu koje je grundirano bolusnom osnovom. Postoje znatna oštećenja slikanog sloja jer je polikromija otpala. Bolus se trusi i odvaja od platna, a prisutne su bezbrojne perforacije platna po čitavoj površini. Kondicija tkanja je također slaba jer je ono krto i puca. Tkanje je naročito oštećeno i trulo pri dnu i pri vrhu slike. Slika je datirana u rano 18. st., ali napeta je na podokvir novijeg datuma i krasi je ukrasni okvir - oba iz 20. st. Na podokviru stoji da je slika iz Koprivničkog Ivanca i da joj je vlasnik prije akvizicije bio dr. L. (eander) Brozović. Crni se ukrasni hrastovi okvir razlijepio. Ličinke u drvetu su aktivne i iz okvira ispada fina piljevina.

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja

Sondiranja su pokazala sljedeće slojeve: 0 - nosilac (konopljino platno); 1 - preparaciju (bolusni sloj); 2 - izvorni sloj tempere; 3 - sloj prljavštine i skrame reducirano.

Konopljino platno je perforirano na mnogo mjesta ravnomjerno po čitavoj površini zbog krstosti preparacije i platna (oksidacija vezivnog sredstva i pigmenta). S obzirom da je preparacija izvornika napravljena bolusom, slika se može datirati u rano 18. st., a bila je smanjivana po širini i visini barem nekoliko centimetara. Tu hipotezu potvrđuje i činjenica da se po zaobljenim rubovima platna također nalazi sloj bolusa i polikromije.

Konzervatorsko - restauratorski radovi

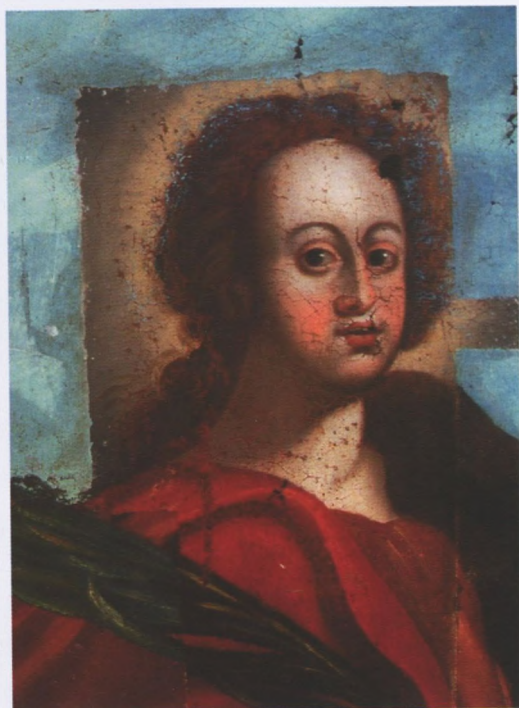
1. Fotografiranje i izrada potrebne dokumentacije te elaborata; 2. Sondiranje i mikropresjeci; 3. Podljepljivanje nadignute polikromije i pulveriziranog bolusa i pigmenta; 4. Čišćenje lica slike i pozadine te skidanje starog zaštitnog laka; 5. Impregnacija slikanog sloja i tkanine; 6. Zapunjavanje perforacija, kitanje lakuna; 7. Strip lining (ojačavanje rubova slike); 8. Popravak podokvira (ugradnja rubnih istaka) i ukrasnog okvira; 9. Retuš; 10. Lakiranje slike.

Platno je skinuto s podokvira te je na mreži impregnirano, zajedno s grundom i polikromijom, otopinom Beve u benzinu. Nakon toga uslijedio je postupak zapeglavanja i izravnavanja platna. Lice slike je čišćeno suhim i kombiniranim kemijskim postupkom s cijelom paletom kemijskih sredstava. Perforacije su se zatvarale lanenim platnom finog tkanja i umetanjem izvornog platna u udubine te kitanjem i niveliranjem lakuna. Strip lining je napravljen po svim rubovima, a ojačavanje donjeg dijela slike je širim pojasom rentoaliralo najoštećeniji i najkrhkiji donji dio tkanja. Nakon napinjanja slike na prepravljenu podokvir (ugrađeni rubni istaci), lakune su se pokitale i iznivelirale, a slika je retuširana najprije akvarelnim bojama, a zatim uljanim lazurama. Cjelokupna je površina zaštićena tankim slojem damara.

Oltarna pala sv. Lucije, 18. st., ulje na platnu, 1270 x 890 mm, MGKc GKc 1781

1. - 2. Prije i nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih intervencija; 3. - 4. Sonda redukcije firnisa i sonda i redukcija firnisa

Oltarna pala sv. Lucije, 18. st.,

5. - 6. Redukcija preslika i nakon skidanja preslika; 7. - 8. Nakon niveliranja lakuna bolusom i provedenog strip-lininga

2. Konzervatorsko- restauratorska istraživanja i radovi na oltarnoj pali **Sv. Lucije**, 18. st., ulje na platnu, 1270 x 890 mm, MGKc GKc **1781**

Ikonografija

Ime Sv. Lucija (lat. Lucia) dolazi od riječi lux (svjetlo). Glavni su joj atributi stoga oči na pladnju ili knjizi i svjetlo, a mogu je označavati i bodež te rana na vratu ili pak svjetiljka koja označava božansku mudrost. Sv. Lucija je mučenica sa Sicilije iz III. st. koja je, prema legendi, sve svoje imanje podijelila siromasima nakon što joj je sv. Agata navijestila ozdravljenje bolesne majke i njezino mučeništvo. Jedan od Lucijinih prosaca bijaše očaran njezinim očima te si ih ona iskopa i posla mladiću da ga ne bi navele na kakvo zlo. Odrekla se vanjskog svjetla jer joj je unutrašnje svjetlo bilo posvema dostatno. Protivnici kršćanstva htjedoše je spaliti, ali je vatra niti ne dodirnu te je jedan od vojnika usmrti izbovši joj vrat.

Opis

Sv. Lucija frontalno stoji u pejzažu malo zakrenuta s atributima u rukama. U lijevoj joj je ruci položena knjiga s očima, a u desnoj drži palminu grančicu. Lice je okruglasto s bademastim očima, a kosa bujna. Draperija je narančasto smeđa i bogata. Lucija stoji na planinskom puteljku okruženom zelenilom, a u pozadini se vidi lanac planina. Pozadina je ispunjena plavetnilom neba i oblaka. Bose joj noge proviruju ispod draperije i nisu anatomski adekvatno riješene. Osim toga, noge su nevjesto slikane kao i lijeva ruka što je odmah upućivalo na preslik i radikalnu neautorsku intervenciju. Naime, lijeva je šaka slikana kao da su kosti ogoljene, a stopala kao da su spuštена.

Opservacija

Cijela slika je vrlo prljava, a doživjela je nekoliko radikalnih preslika impasto uljanim slojevima. Jedini su nedirnuti i nepreslikani dijelovi slike Lucijino lice i oči na knjizi pa je to umjetničko ostvarenje u značajnoj mjeri izmijenjeno preslicima. Slika je u potpunosti izgubila izvorna likovna obilježja, a rukopis autora je postao potpuno nečitak. Izvorna je slika, slobodno možemo ustvrditi, bila potpuno anonimno djelo. Slika je, naime, bila već obnavljana i to vrlo radikalno i loše. Vjerojatna datacija toga postupka su 60-te godine 20. st. Slika je tom prilikom bila rentoalirana metodom klajstera na drugo laneno platno šivano iz tri dijela. Stražnja je strana zbog vlage i spomenute metode bila puna plijesni i gljivica, naročito u donjem dijelu slike. Tom prilikom napravljen novi podokvir, ali bez rubnih istaka te doradivan umetnutim letvicama da bi odgovarao ukrasnom okviru. Pri dnu je slika puna neravnina izazvanih debelim slojem kita i uljnih preslika jer je izvorno platno istrunulo. Po površini su prisutne i jasno uočljive krakelire, mehanički izazvane perforacije ali i perforacije izazvane migracijom kitanih i drugih uljnih naslaga koje su sušenjem raspucale izvorno platno slabe kondicije. Jedna je perforacija bila zakrpana sa stražnje strane u gornjem dijelu platna s polivinilacetatnim ili sličnim ljepilom i debelim bijelim lanenim platnom. Slika je vrlo teška - preteška za konstrukciju podokvira.

Ukrasni se okvir razlijepio i raspucao na spojevima jer je drvo razoreno crvotočinom i mehanički oštećeno. Ličinke u drvetu su aktivne i iz okvira ispada fina piljevina. Okvir nije dovoljno čvrst da bi

u sebi nosio tešku sliku i pretrpio je različite stolarske i slikarske intervencije te je zadnji premaz kovna oksidirana zelenkasto smeđa boja. Neki cvjetni reljefni ukrasi na okviru nedostaju kao i profilirani rubovi, a kutovi su polomljeni.

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja

Prve su sonde pokazale da je lice slike bilo zaštićeno slojem firmisa koji je požutio i na sebe vezao značajan sloj prašine. Nakon skidanja zaštitnog firmisa jasnije su bile izražene mnogobrojne krakelire i perforacije te nabori uljnog premaza i kita.

Nakon skidanja slike s podokvira, postalo je jasno da se mora izraditi novi podokvir i da se platno prepuno plijesni na koje je slika dublirana mora skinuti. Prilikom otvaranja platna, koje je bilo vrlo krto i lomljivo, mogao se uočiti klajster (brašno) kojim su platna bila slijepljena. Mjestimice je ljepilo od brašna potpuno popustilo, a mjestimice su se zbog prisutnosti vlage u brašnu razvili crvi koji su također izazvali perforacije kada bi kao odrasli kukci progrizli platno i uljani sloj. Šavovi šivanog platna na koji je slika rentoalirana bili su reljefno uočljivi i s lica slike.

Najoštećeniji je donji dio platna koji je istrunuo i postao vrlo krt. Nedostaje dobar dio donjeg sloja platna. No, opetovano izvedena rentoalaža nije bila nužna jer se pokazalo da je kondicija platna zadovoljavajuća da bi ono nosilo svoju težinu. Naime, platno je sada mnogo lakše bez klajstera i lanenog platna koji su nepotrebno utrošili težinu tkanja. Zaključeno je da će se napraviti samo strip lining da bi se platno uspješno moglo nategnuti na novi podokvir. Time se zadovoljio princip minimalizma recentne konzervatorsko-restauratorske intervencije.

Nakon skidanja preslika (narančaste draperije u zelenom pejzažu s plavičastim nebom) ukazala se sasvim nova Lucija (izvorni prikaz) sa sjajnom aureolom u crvenkasto smeđoj draperiji bogatijih nabora smještena ne više u krajolik, već u tamni interijer sa zelenkastim popločenim podom. Lice je postalo sasvim drugačije, okruglastije, maniristično: bogata kosa vijori, a čelo je visoko. Visoko čelo i čupana kosa s čela proizlazi kao modni detalj iz renesanse i perioda manirizma.

Sondiranje uljanih preslika pokazalo je sljedeće slojeve: 0 - nosilac (konopljino platno); 1 - preparaciju (bolusni sloj); 2 - izvorni sloj tempere; 3 - uljni plavi sloj (nebo) skinuto; 4 - uljni zeleni sloj (!?) skinuto; 5 - uljni zeleni sloj (travnjak) skinuto; 6 - zaštitni sloj firmisa skinuto

Nakon sondiranja je utvrđeno da je ukrasni okvir doživio nekoliko preinaka te je izvorni kredirani i pozlaćeni sloj opetovano krediran i pozlaćivan, a potom je prebojan u crno i u kovnu boju. Stratigrafska građa preslika ukrasnog okvira je sljedeća: 0 - nosilac, drvo (jelovina); 1 - kredna osnova; 2 - bolus i pozlata ispod nove krede; 3 - novi kredni sloj; 4 - bolus i pozlata očišćeno; 5 - crni sloj katrana skinuto; 6 - oksidirana kovna boja (tzv. bronza) skinuto; 7 - sloj prljavštine i nečisti skinuto.

Konzervatorsko-restauratorski radovi

1. Fotografiranje i izrada potrebne dokumentacije te elaborata; 2. Sondiranje; 3. Čišćenje lica slike i pozadine te skidanje preslika i starog zaštitnog laka; 4. Zapunjavanje perforacija, kitanje lakuna; 5. Strip-lining (ojačavanje rubova); 6. Izrada novog podokvira; 7. Podljepljivanje nadignute polikromije; 8. Retuš; 9. Lakiranje slike; 10. Obnova ukrasnog okvira.

Kako je slika već bila rentoalirana na šivano laneno platno metodom klajstera, bila je napeta na jedan

Oltarna pala sv. Lucije, 18. st.

10. Ukrasni okvir sa dva preslika: crni sloj katrana i preko njega kovna boja (tzv. bronza) koja je oksidirala

11. Ukrasni okvir nakon redukcije preslika (pozлата u kombinaciji sa kredom)

12. Makrosnimak jednog cvjetića koji dokazuje da je cijeli okvir nanovo krediran i da je bio izvornik također pozlaćen

nezgrapan i dorađivan (umeci s donje i gornje strane) podokvir koji je trebao odgovarati ukrasnom okviru. Sliku smo skinuli s podokvira i izradili novi jelov podokvir s istacima i francuskim vezom. Zbog pojave plijesni i razdvajanja lanenog platna od izvornika, skinuli smo laneno platno i mehanički očistili ostatke brašna punog mikroorganizama i ličinki kukaca. Najprije je reduciran sloj firnisa s preslika. Nakon otvaranja sonde u predjelu stopala prišlo se potpunom skidanju preslika jer se pokazalo da je izvornik mnogo bogatije i serioznije slikarstvo od preslika. To je naročito ilustrativno na palmi i draperiji. Perforacije su zakrpene tankim lanenim krpicama istanjenih rubova sa stražnje strane. Lakune su se kitale i nivelirale bolusom. Istanjeni polikromni sloj tijekom radova je

*Oltarna pala sv. Lovre, 18. st., ulje na platnu, 1450 x 850 mm, MGKc GKc 1779
13. - 14. Prije i nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih intervencija*

*Poklonstvo kraljeva, 17. st., tempera na drvu, 890 x 880 mm, MGKc D II.
15. - 16. Prije provedenih konzervatorsko-restauratorskih postupaka i nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih postupaka*

reintegriran minucioznim retušem. Slika je nakon retuša zaštićena slojem damar laka i UV zaštitom. Ukrasni je okvir spojen i učvršćen. Neki su dijelovi doručeni (desni gornji i lijevi donji kut). Skinut je sloj preslika (kovna boja i katran). Napravljen je retuš bolusom, zlatnim prahom i akvarelima.

Iako su muzealci napomenuli da bi htjeli i "zaštitu" beskiselinskom ljepenkom sa stražnje strane slike kako to neki restauratori u hrvatskoj prakticiraju, ta zaštita nije stavljena iz nekoliko razloga koje uzima u obzir suvremena europska restauratorska praksa:

- a) izvornik takvu zaštitu nikada nije imao, a slike su doživjele duboku starost i očuvanost. To bi bio nepotreban i neautorski dodatak izvorniku.
- b) kod nas je vrlo teško nabaviti adekvatan beskiselinski papir, a i kad se dobije, vrlo je upitno da li deklaracija jamči da je riječ o doista kvalitetnom papiru primjerenom za ovakvu svrhu
- c) ta bi zaštita dijelom zatvorila disanje platna, prirodno sušenje drvenog podokvira i ukrasnog okvira te bi to moglo dovesti do uvijanja istih
- d) iza te zaštite bi se ionako nakupljala prašina i razvijali bi se uz određenu relativnu vlagu mikroorganizmi koji bi štetili preparaciji platna
- e) zaštitni papir i platno činili bi toplu kutiju pogodnu za sakrivanje kukaca i glodavaca prispjelih u depo za zimskih mjeseci
- f) zadovoljenje principa minimalizma u recentnim restauratorskim intervencijama nasuprot nepotrebnih radikalnih zahvata.

3. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja i radovi na oltarnoj pali **Sv. Lovre**, 18. st., ulje na platnu, 1450 x 850 mm, MGKc GKc **1779**

Ikonografija

Sv. Lovro (lat. *Laurentius*) se prikazuje s palmom u ruci - simbolom mučeništva, a njegov je atribut roštilj na kojemu je bio pogubljen jer je poslije smrti pape Siksta II. razdijelio crkveno blago siromasima, a rimskom je prefektu na njegov zahtjev pokazao mnoštvo siromaha i bolesnika kao na istinsko blago Kristove Crkve.

Opis

Sv. Lovro stoji u plavičastom pejzažu prikazan u đakonskoj odjeći s bogato vezenom svilenom dalmatikom te s palmom i cvijećem u lijevoj ruci dok u desnoj drži roštilj. Ispod oblaka proviruju glavice kerubina te dva anđelčića koja krune sv. Lovru lovorovom krunom. Na desnoj strani u dnu slike prikazana je scena stavljanja Lovre na vatru.

Opservacija

Slika je vrlo ušćuvana. Platno je dobre kondicije, a ravnomjerno raspoređene krakelire nisu naglašene. Oštećenja platna zamjetna su jedino po rubovima jer je platno pričvršćivano s lica na neispravni i dotrajali podokvir koji je jedva držao na sebi teško konopljinu tkanje. Šelak kojim je lice slike bilo zaštićeno u dobroj je mjeri požutio, a mjestimice se mogu uočiti smeđe kapljice nemarno nanošenog laka.

Istraživanja su pokazala da je slika bila nemarno završena (slikana) u gornjim konkavnim dijelovima te da je podokvir potpuno oslabio i ne može više služiti svrsi. Lice je bilo zaštićeno šelakom. Ukrasni okvir je novijeg datuma, izrađen od hrastovine i potpuno nekompatibilan s konturama izvornika.

U gornjem lijevom i desnom konkavno završenom dijelu slike postoje naknadne intervencije doslikavanja oblaka. Slika je zatečena gotovo intaktna, a izrađena je na konopljinom platnu sa smeđom bolusnom preparacijom što upućuje na zaključak da se radi o ranom 18. st.

Stratigrafska građa: 0 - nosilac, konopljino platno; 1 - bolusna preparacija (smeđi bolus); 2 - sloj boje; 3 - sloj šelaka

Konzervatorsko-restauratorski radovi

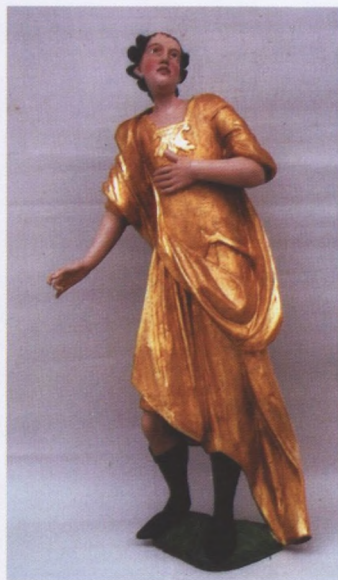
1. Fotografiranje i izrada potrebne dokumentacije te elaborata; 2. Sondiranje i mikropresjeci; 3. Čišćenje lica slike i pozadine te skidanje starog zašt. šelaka; 4. Zapunjavanje perforacija, kitanje lakuna; 5. Strip lining (ojačavanje rubova); 6. Izrada novog podokvira; 7. Podljepljivanje nadignute polikromije; 8. Retuš; 9. Lakiranje slike.

Slika je skinuta sa starog klimavog podokvira. Napravljen je nov podokvir prema mjerama staroga, ali s rubnim istacima koji odvajaju platno od drveta. Očišćeno je lice slike i stražnja strana. Šelak je skinut etilnim alkoholom, a dočišćavanja su se radila različiti kemijskim i mehaničkim sredstvima. Platno je impregnirano otopinom beve te su rubovi slike učvršćeni lanenim platnom (strip-lining). Lakune su zakitane bolusom i retuširane najprije akvarelom, a potom uljanom lazurinom. Slika je zaštićena damar lakom i UV zaštitom. Pozadina slike je ostala slobodna, tj. nezaštićena kako je to bilo i kod izvornika. Razlozi ovog postupka navedeni su u tekstu pod red. br. 2, odnosno u opisu radova na slici sv. Lucije.

4. Konzervatorsko- restauratorska istraživanja i radovi na slici "**Poklonstvo kraljeva**", tabula lignea, 17. st., lokalni majstor iz domaće radionice, tempera-drvo, 890 x 880 mm, MGKc D II. Str. **74**

Ikonografija

Matejevo evanđelje izvještava kako su se magi s Istoka došli pokloniti novorođenom židovskom kralju kao kralju kraljeva prema zvijezdi koju vidješe kako izlazi te ih ona dovede u Betlehem. Otvoriše svoje riznice te dijete obdariše zlatom, tamjanom i smirnom. Poklonstvo kraljeva je jedan od najstarijih motiva kršćanske umjetnosti. Prvi se prikazi javljaju već u slikarstvu katakombi u II. st. te na starokršćanskim sarkofazima, itd. Kasnije, s konca X. st. orijentalne mage počinju zamjenjivati kraljevi s krunama na glavi. Ti kraljevi su ujedno i personifikacije triju doba ljudskoga života: mladića (Gašpar), zrelog muškarca (Baltazar) i starca (Melkior). Bezbradi mladi Gašpar promatra zvijezde koje mu pokazuje muževni Baltazar, a Melkior klečeći Kristu predaje poklon. Krist ili blagoslivlje darove ili poseže ručicama za njima. To je tzv. Schauspieltypus Poklonstva. U doba internacionalne gotike množi se broj sudionika u Poklonstvu kraljeva s kavalkadom kraljeva i cijelom svitom likova, a radnja se smješta u krajolik. Prizor intimnog karaktera se pretvara u velebnu smotru profanog karaktera.

Skulptura nepoznatog sveca, Sv. Juraj, 18. st., polikromirano i pozlačeno drvo, 1300 x 500 mm, MGKc GKc 5247
15. - 17. Skulptura prije u tijeku i nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih postupaka

Skulptura nepoznatog sveca, Sv. Ambrozije, 18. st., polikromirano i pozlačeno drvo, 1270 x 470 mm, MGKc GKc 5248
18. - 20. Skulptura prije, u tijeku i nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih postupaka

Skulptura nepoznatog sveca, 18. st., polikromirano i pozlačeno drvo, 1300 x 450 mm, MGKc 5250
21. - 23. Skulptura prije, u tijeku i nakon provedenih konzervatorsko-restauratorskih postupaka

Opis

Prizor predstavlja uobičajeni religiozni motiv poklonstva kraljeva u Betlehemu. Bogorodica drži dijete u krilu kojemu se klanjaju kraljevi s krunama i turbanima na glavi. Iza Bogorodice stoji Josip u betlehemskejštalici. Impostacija figura, način slikanja glava i ruku, oprema, scenografija, rasvjeta i kompozicija su tipični za stil kasnorenesansne (manirističke) sakralne umjetnosti. Datacija slike je određena prema tehnici izvođenja oko druge polovice 17. st., a o porijeklu ili radionici nema podataka. Prema narodnom kazivanju slika se nalazila u drvenoj kapelici sv. Tri Kralja izgrađenoj u 19. st. u vinogradima kraj Novigrada podravskog, a prije je bila na istom mjestu "pod bezgom". Kasnije joj u vlasništvo dolazi Stjepan Reste iz Zaklarske ulice br. 55. i sliku čuva u klijeti, a potom pred II. svjetski rat sliku ima prof. Blaž Madjer. Slika je akvizirana u zbirku sakralne umjetnosti koprivničkoga Muzeja tijekom prvih desetljeća postojanja Muzeja (1945. -1950. god.).

Opservacija

Slika je napravljena na drvenim daskama debljine 2 cm tangencijalno rezanim i spojenim u cjelinu, a za slikanje priređenim grundiranjem u crvenom armenskom bolusu. Naslikana je temperom, a zatim je taj sloj zaštićen firnisom (možda i naknadno). Kako je vezivno sredstvo slabilo bolus je sve više probijao na površinu te slika danas ima crvenkasti akcent. Naknadna zaštita firnisom samo je još

pojačala taj tonalitet.

Sačuvane su neoboijane margine okvira s gornje i bočnih strana dok je slika u donjem dijelu skraćivana jer neoboijane margine nema. Slika je u donjem dijelu bila nešto duža, ali i šira. Naime, donji je dio slike bio proširen.

Daske su sa stražnje strane spojene dvjema poprečnim letvama s lastavičjim utorom. Ručka od kože je naknadno stavljena.

Gornji lijevi i donji desni kut su odlomljeni te ih je potrebno nadoknaditi, a prisutne su mnogobrojne raspukline uzduž daski. Prisutna je crvotočina i uočljiva je trošnost drveta.

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja

Sondiranje i mikroskopiranje su pokazali je površina slike gotovo intaktna, tj. nije obnavljana do sada osim slojeva zaštitnog firnisa. Polikromni je sloj vrlo trošan te bolusna osnova probija kroz sve tonove i daje crvenkasti ton cijeloj slici. Stratigrafska je građa uobičajena: 0- drveni nosioc; 1 - bolusna osnova; 3 - jajčana tempera!?!; 4 - sloj firnisa i prljavštine, voska... očišćeno.

Konzervatorsko-restauratorski radovi

1. Fotografiranje i izrada potrebne dokumentacije te elaborata; 2. Sondiranje i mikropresjeci; 3. Impregnacija drveta Paraloidom B-72; 4. Čišćenje lica slike i pozadine ; 5. Zapunjavanje perforacija, kitanje lakuna; 6. Dorada nedostajućih dijelova (kutova); 7. Podljepljivanje nadignute polikromije; 8. Retuš; 9. Lakiranje slike.

Daske koje su se razlijepile najprije su spojene moždanicima i slijepljene su. Doradeni su dijelovi kutova koji nedostaju, tj. slomljeni su (gornji lijevi) ili su pohabani (donji desni). Povađeni su korodirani čavlići i slika je sa stražnje strane natopljena sredstvom za suzbijanje razvoja ličinki kukaca. Pokitane su lakune i stražnja strana puna rupica od crvotočine. Lice slike je čišćeno blagim rastvorom amonijaka u destiliranoj vodi. Nakon kitanja lakuna napravljen je retuš akvarelnim i uljanim Restauo bojama.

5. Konzervatorsko - restauratorska istraživanja i radovi na **skulpturi nepoznatog sveca - sv. Jurja**, 18. st., polikromirano i pozlaćeno drvo, 1270 x 470 mm, MGKc GKc 5247

Ikonografija

Ako se radi o skulpturi Sv. Florijana, u što nismo sigurni, možemo reći da je Florianus (lat.) vojnik, mučenik iz Austrije. U vrijeme Dioklecijanovih progona (4. st.), kad se sudilo kršćanima, sam se prijavio sucu. Utopljen je s mlinskim kamenom oko vrata, a tijelo mu je sačuvao orao. Matrona Valerija sahranila ga je na mjestu gdje je kasnije izgrađen samostan svetog Florijana. Kult mu se proširio diljem nekadašnje Austro-Ugarske i Njemačke. Prikazuje se kao vojnik s vjedom u ruci kako trne požar i ratnom zastavom. Zaštitnik je protiv opasnosti od požara, od oluje i poplava. Zaštitnik je vatrogasaca, dimnjačara, vojnika i ratnika. (Pretpostavku da se radi o Sv. Florijanu, zamjenjuje u tijeku uredničkih poslova konstatacija o atribuciji Sv. Jurja).

Opis

Riječ je o, najvjerojatnije, asistentskoj skulpturi s retabla nekog oltara koja je bila u većoj mjeri pozlačena. Radi se o mladom i elegantnom svecu koji stoji na malenom zelenom brežuljčiću (postamentu) u kontraposnom stavu. Silueta je elegantna, gracilnih ruku i stava pogleda uperenog prema nebu. Kosa je začesljana i kovrčavo se spušta. Skulptura je datirana prema tehnici izvođenja u 18. st., a o porijeklu ili radionici nema podataka, iako je moguće da se radi o skulpturi s retabla iz kapele sv. Florijana iz 1742. god. u Koprivnici koji je izradio Stjepan Severin Crisiensis (18. st.). Naime, koprivnički Muzej čuva ostatke glavnog oltara kapele Sv. Florijana.

Opservacija

Skulptura je zatečena podosta oštećena bez atributa i signature. Kredni sloj i polikromija odnosno pozlata nadignute su i u većoj mjeri otpale zbog djelovanja vlage i suhих razdoblja. Nedostaje cca 30 % pozlate na draperiji. Drvo je vrlo crvotočno, a dijelovi drveta koji su bili spajani su se razlijepili te je otpojena desna ruka i postoje pukotine u drvetu. Nedostaju (odlomljeni su) dijelovi nabora draperije. Pozlata je istrošena (matirana) djelovanjem vlage, ali i vrlo zaprljana. Rađena je izvorno u kombinaciji mat pozlate na mixtionu i sjajne bolusne pozlate. Neautorski dodaci su prisutni samo u manjoj mjeri na boji čizama i inkarnatu.

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja

Istraživanja su pokazala da su pozlata i inkarnat gotovo intaktni tj. nisu obnavljani do sada. Čizme su izvorno bile posrebrene, a kako je srebro ostalo nezaštićeno ono je oksidiralo i pocrnilo. Netko je takovo srebro obojio u crno. To je preslik koji je ostao nedirnut i prilikom recentne restauracije jer je izvornik u vrlo lošem stanju koje se ne može adekvatno prezentirati. Stratigrafska je građa uobičajena: 0 - drveni nosilac; 1 - kredna osnova; 2 - bolus ili mixtionska podloga; 3 - pozlata; 4 - sloj prljavštine reduciran.

Kako skulptura nema nikakvih, atributa bilo je nemoguće utvrditi njezin identitet. Pretpostavka da je u desnoj ruci mogao nositi vjedro za gašenje kućice kao kod sv. Florijana vrlo je nedostatna i nesugestivna te je lako oboriva. No, ipak...

Konzervatorsko-restauratorski radovi

1. Fotografiranje i izrada potrebne dokumentacije te elaborata; 2. Sondiranje i mikropresjeci; 3. Impregnacija drveta Paralodiom B-72 i dezinfekcija; 4. Čišćenje te skidanje neautorskih dodataka; 5. Restitucijski radovi i kitanje lakuna; 6. Izrada nedostajućih dijelova (desna čizma, vršci prstiju); 7. Podljepljivanje nadignute polikromije; 8. Krediranje lakuna i niveliranje krede; 9. Retuš inkarnata; 10. Pozlata.

Nadignuta i trusna polikromija te pozlačeni kredni sloj koji su ostali sačuvani najprije su se podljepili blagim rastvorom zečjeg tutkala u destiliranoj vodi. Zatim su se "opšili" rubovi krednog sloja novom kredom da bi se ojačali. Nakon sanacije krednog sloja prišlo se čišćenju pozlate koja je dosta trošna

i rekonstrukciji nedostajućih dijelova te spajanju razlijepljenih komada (desna ruka u laktu, prsti, itd.). Nakon provedene dezinfekcije i impregnacije fragmenata drva, naročito u predjelu postamenta, lakune su se kredirale i kreda se nivelirala. Uslijedila je pozlata dijelova lakuna u kombinaciji mikstionske, ali i bolusne pozlate kako je to bilo i izvorno rađeno na draperiji skulpture. Inkarnat je retuširan temperama, a potom lazurno uljanim bojama.

6. Konzervatorsko- restauratorska istraživanja i radovi na skulpturi **nepoznatog sveca - sv. Ambrozija**, 18. st., polikromirano i pozlačeno drvo, 1270 x470 mm, MGKc GKc **5248**

Ikonografija

Radi se o skulpturi sv. Ambrozija. Možemo reći da je on jedan od četvorice latinskih otaca (IV. st.), a slika se u biskupskoj odori sa mitrom i štapom, dok u ruci drži knjigu ili bič kojim je iskorjenjivao arijanstvo u Italiji. Prikazuje se i s košnicom jer mu se prema legendi još kao djetetu roj pčela ovjesio o usta, navješćujući tako njegovu rječitost. Bio je rođen kao sin rimskog prefekta što je i sam postao, a kasnije imenovan za biskupa u Milanu.

Opis

Riječ je o, najvjerojatnije, asistentskoj skulpturi s retabla nekog oltara koja je bila izvorno pozlačena, ali je veći dio te pozlate otpao (90%) zbog nepovoljnih mikroklimatskih uvjeta u kojima je skulptura boravila. Radi se o svecu u zreloj dobi dugačke smeđe brade koji stoji na malenom zelenom brežuljčiću u kontraposnom stavu. Silueta je elegantna, odjevena u bogato naboranu tuniku gracilnih ruku i stava te pogleda uperenog prema vjernicima. Desna ruka je slobodna, a u lijevoj drži posrebrnu čašu. Skulptura je datirana prema tehnici izvođenja u 18. st., a o porijeklu ili radionici nema podataka, iako je moguće da se radi o skulpturi s retabla iz kapele sv. Florijana iz 1742. god. u Koprivnici koji je izradio Stjepan Severin Crisiensis (18. st.).

Opservacija

Skulptura je zatečena podosta oštećena, bez atributa osim čaše u lijevoj ruci.. Kredni sloj i polikromija odnosno pozlata nadignute su i u većoj mjeri otpale zbog izmjenjivanja vlažnih i suhih razdoblja. Nedostaje cca 90 % pozlate na draperiji. Drvo je vrlo crvotočno, a dijelovi drveta koji su bili spajani su se razljepili i postoje mnogobrojne uzdužne pukotine u drvetu. Nedostaju (odlomljeni su) dijelovi nabora draperije i vršci cipela i prstiju. Kredni sloj i vezivno sredstvo su oslabljeni te se kreda mrvlji. Pozlata je istrošena (matirana) djelovanjem vlage, ali i vrlo zaprljana. Skulptura je izrađena izvorno u kombinaciji mat pozlate na mixtion i sjajne bolusne pozlate. Neautorskih dodataka nema.

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja

Istraživanja su pokazala da su pozlata i inkarnat intaktni tj. nisu obnavljani do sada. Stratigrafska je građa uobičajena: 0 - drveni nosilac; 1 - kredna osnova; 2 - bolus ili mixtionska podloga; 3 - pozlata 4 - sloj prljavštine reduciran.

Kako skulptura nema nikakvih atributa osim čaše u lijevoj ruci, bilo je nemoguće utvrditi njezin identitet. Nema točnih pokazatelja da se radi o skulpturi sv. Ambrozija, osim pretpostavki kustosa Muzeja.

Konzervatorsko-restauratorski radovi

1. Fotografiranje i izrada potrebne dokumentacije te elaborata; 2. Sondiranje i mikropresjeci; 3. Impregnacija drveta; 4. Čišćenje te skidanje neautorskih dodataka; 5. Restitucijski radovi i kitanje; 6. Podlijepljivanje nadignute polikromije; 7. Izrada nedostajućih dijelova (vrhovi cipela i prstiju); 8. Krediranje lakuna i niveliranje krede; 9. Izolacija lakuna šelakom; 10. Retuš; 11. Pozlata.

Nadignuta i trusna polikromija i pozlačeni kredni sloj koji su ostali sačuvani najprije su se podlijepili blagim rastvorom zečjeg tutkala u destiliranoj vodi. Zatim su se "opšili" rubovi krednog sloja novom kredom da bi se ojačali. Nakon sanacije krednog sloja prišlo se čišćenju pozlate koja je dosta trošna i rekonstrukciji nedostajućih dijelova te spajanju razlijepljenih komada. Nakon provedene dezinfekcije i impregnacije fragmenata drva, naročito u predjelu postamenta, lakune su se kredirale i kreda se nivelirala. Uslijedila je pozlata dijelova lakuna u kombinaciji mikstionske, ali i bolusne pozlate kako je to bilo i izvorno rađeno na draperiji skulpture. Čaša u lijevoj ruci imala je po kupi trošno posebrenje na bolusu koje je imitirano srebrnim prahom. Inkarnat je retuširan temperama, a potom lazurno uljanim bojama.

7. Konzervatorsko- restauratorska istraživanja i radovi na skulpturi **nepoznatog sveca - sv. ?**, 18. st., polikromirano i pozlačeno drvo, 1300 x 450 mm, MGKc GKc 5250

Opis

Ovdje se radi, također, o asistentskoj skulpturi s retabla, najvjerojatnije, istog oltara kao i prethodne dvije skulpture. Skulptura je bila izvorno pozlačena, ali je dobar dio te pozlate otpao (cca 50%) zbog nepovoljnih mikroklimatskih uvjeta u kojima je skulptura boravila. Radi se o svecu u zreloj dobi specifične frizure s čelavim tjemenom dugačke smeđe brade koji stoji na malenom zelenom brežuljčiću. Figura je elegantna i odjevena u pozlačeno ruho pogleda uperenog prema dolje. Desna ruka nedostaje (izvađena je iz šupljine u rukavu), a lijeva je prislonjena na abdomen. Skulptura je datirana prema tehnici izvođenja u 18. st., a o porijeklu ili radionici nema podataka iako je moguće da se radi, kao i kod prethodne dvije, o skulpturi s retabla iz kapele sv. Florijana iz 1742. god. u Koprivnici koji je izradio Stjepan Severin Crisiensis (18. st.).

Opservacija

Skulptura je zatečena podosta oštećena i bez atributa. Kredni sloj i polikromija odnosno pozlata nadignute su i u većoj mjeri otpale zbog izloženosti nepovoljnim mikroklimatskim uvjetima. Nedostaje cca 50 % pozlate na draperiji. Drvo je vrlo crvotočno, a dijelovi drveta koji su bili spajani su se razlijepili i postoje uzdužne pukotine u drvetu. Donji je dio drveta truo. Nedostaju (odlomljeni su) dijelovi nabora draperije i vršci cipela. Kredni sloj i vezivno sredstvo su oslabljeni te se kreda mrvi. Pozlata je istrošena (matirana) djelovanjem vlage, ali i vrlo zaprljana. Skulptura je izrađena izvorno u kombinaciji mat pozlate na mixtion i sjajne bolusne pozlate. Neautorskih dodataka nema.

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja

Istraživanja su pokazala da su pozlata i inkarnat intaktni tj. nisu obnavljani do sada, ali su vrlo trošni. Boja na licu odvaja se od kredne osnove i ljušti se. Stratigrafska je građa uobičajena: 0 - drveni nosilac; 1 - kredna osnova; 2 - bolus ili mixtionska podloga; 3 - pozlata; 4 - sloj prljavštine. Kako skulptura nema nikakvih atributa bilo je nemoguće utvrditi njezin identitet.

Konzervatorsko-restauratorski radovi

1. Fotografiranje i izrada potrebne dokumentacije te elaborata; 2. Sondiranje i mikropresjeci; 3. Impregnacija drveta; 4. Čišćenje te skidanje neautorskih dodataka; 5. Restitucijski radovi i kitanje; 6. Podlijepjivanje nadignute polikromije; 7. Krediranje lakuna i niveliranje krede; 8. Izolacija lakuna šelakom; 9. Retuš; 10. Pozlata.

Nadignuta i trusna polikromija i pozlačeni kredni sloj koji su ostali sačuvani najprije su se podlijepili blagim rastvorom (10%) zečjeg tutkala u destiliranoj vodi. Zatim su se "opšili" rubovi krednog sloja novom kredom radi ojačanja. Po sanaciji krednog sloja prišlo se čišćenju dosta trošne pozlate i rekonstrukciji nedostajućih dijelova (dijelovi draperije i vršci cipela) i spajanju razlijepjenih komada. Desna šaka nije rekonstruirana jer nema dovoljno podataka. Nakon provedene dezinfekcije i impregnacije fragmenata drva, u predjelu postamenta, lakune su se kredirale i kreda se nivelirala. Uslijedila je pozlata dijelova lakuna u kombinaciji mikstionske, ali i bolusne pozlate izvorno rađene na draperiji skulpture. Inkarnat je retuširan temperama, a potom lazurno uljanim bojama.

Napomena: fotografije Velimir Ivezić

Literatura:

1. Enciklopedija Hrvatske umjetnosti, 2, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1996. god.
2. Anđela Horvat, Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, "Barok u Hrvatskoj", Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1982. god.
3. Anđela Horvat, Između gotike i baroka, Zagreb, 1976. god.
4. Velimir Ivezić, "Restauratorski centar Ludbreg - most između prošlosti i budućnosti", Podravski zbornik 26/27, Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2000.-2001. god.
5. Hall James, "Rječnik tema i simbola u umjetnosti", August Cesarec, Zagreb, 1991. god.
6. "Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva", Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990. god.
7. Wehlt Kurt, "Werkstoffe und Techniken der Malerei", Otto Maier Verlag, Ravensburg, 1990. god.
8. Hannelore Sachs, Ernst Badstübner, Helga Neuman, "Christliche Ikonographie in Stichworten", Koehler & Amelang, München/Berlin, 1996. god.